

“Organic work” was the credo of Polish Positivism and the motto of the PRCUA. Building up families and communities were the PRCUA’s goals. Radziłowski discusses their varied contributions, from establishing a social safety net through insurance funds and death benefits for immigrants thrust into the cauldron of 19th century industrial America to camps and sports programs aimed at maintaining Polish cultural identity among youth to efforts to provide relief and reconstruction assistance to Poles and Poland following two world wars. Polish Americans played a key role in the struggle of America’s labor unions, and PRCUA assisted its working class members both by demanding workplace social justice as well as providing assistance to strikers.

The changing demographics of Polonia, new patterns of immigration and the atomization of American life to the detriment of civil society and voluntary organizations all have their impact on PRCUA today. Radziłowski is aware of the problems faced by Polish-American organizational life, but he keeps perspective while sounding an upbeat note: “It would be easy to magnify the Union’s problems in the 1990s. Yet, earlier generations faced far greater problems with far smaller resources. The PRCUA, today an organization with close to \$300 million in insurance and millions more in home mortgages and real estate, began as a loose collection of church societies with no central administration, no funds, no death benefits, no headquarters, no library, no museum, and only a semi-official newspaper. The Polonia of that time was universally poor, poorly educated, politically impotent, and oppressed. The Polish homeland was little more than a colony of foreign powers. A century and a quarter later, the picture is completely different, like night and day” (p. 313-14).

Amplly illustrated and well documented, this book deserves to be on the bookshelves of all Polish-Americans. The photographs and cartoon sketches truly prove that “a picture is worth a thousand words”. A special chapter is dedicated to the unappreciated resource of American Polonia, the Polish Museum of America. As always, Radziłowski anchors the history of PRCUA against the larger backdrop of the histories of American Polonia, Poland, and America. Highly recommended.

John M. Grondelski

Wykazy osób z akt parafialnych diecezji łuckiej do 1945 roku, oprac. ks. Waldemar Witold Żurek, t. I, Lublin 2004, ss. 1000; t. II – 2005, ss. 782 + 2 nlb.; t. III – 2006, ss. 856; t. IV – 2007, ss. 816.

Polacy mieszkający w kraju i za granicą otrzymali cenną pomoc do poszukiwań swych korzeni. W ostatnich latach w Bibliotece Instytutu Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II ukazały się cztery tomy prezentowanej publikacji, a w przygotowaniu jest kolejny (V). Wy-

dawnictwo „skierowano do Kresowian, a szczególnie Wołynian, którzy odszukują swoich przodków, rozproszonych nie tylko przez ostatnią zawieruchę wojenną, ale i przodków z ostatnich kilku wieków” (t. IV, s. 9).

Diecezja łucka w swej historii przechodziła zmienne koleje losu¹. Jej początki sięgają XIV wieku. Rozwój diecezji w okresie staropolskim² przerwała kasata biskupstwa dokonana przez carycę Katarzynę II w 1795 r. (bez zgody Stolicy Apostolskiej). Na podstawie dekretu delegata apostolskiego Wawrzyńca Litty z 1798 r. diecezja łucka została połączona unią z diecezją żytomierską, ten stan utrzymał się do 1925 r. Gdy w ramach represji po upadku powstania styczniowego władze carskie zniosły diecezję kamieniecką, biskupi łucko-żytomierscy zostali jej administratorami (formalnie do 1918 r.)³. Zagładę biskupstwa przyniosły lata II wojny światowej, a szczególnie masowe mordy ludności polskiej przez nacjonalistów ukraińskich⁴ oraz uwięzienie bpa Adolfa Szelażka przez Sowieców (1945) i wydalenie go do Polski (1946). Diecezję reerygował 18 maja 1996 r. papież Jan Paweł II.

Burzliwe losy biskupstwa dzieliły dokumenty i akta Kurii Biskupiej. Zostały one wywiezione z Łucka i częściowo zdeponowane w Archiwum Diecezjalnym w Pelplinie, a na początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia przekazane do ówczesnego Ośrodka ABMK w Lublinie⁵. Zbiór ten zawiera m.in. ponad 40 ksiąg (oryginalnych i wtóropisów) pochodzących z 18 parafii diecezji łuckiej. Na uwagę zasługują również alfabetyczne wykazy wiernych (skorowidze) sporządzone na podstawie ksiąg metrykalnych przez ówczesnego pracownika kurii ks. Florentyna Czyżewskiego (1872-1950).

Materiały te są opracowywane przez pracowników Instytutu ABMK. Na uwagę zasługuje inicjatywa sekretarza tej instytucji, ks. dra Waldemara W. Żurka, aby udostępnić uczonym oraz wszystkim poszukującym swych rodzinnych korzeni dane biograficzne w omawianej publikacji.

---

¹ Diecezja posiada m.in. monografię dotyczącą czasów przedrozbiorowych (L. K r ó l i k, *Organizacja diecezji łuckiej i brzeskiej od XVI do XVII stulecia*, Lublin 1983) oraz dwudziestolecia międzywojennego (L. P o p e k, *Dzieje diecezji łuckiej 1925-1939*, Lublin 2004, mps w zbiorach Archiwum KUL). Postacie biskupów łuckich opracował K. R. Prokop (K. R. P r o k o p, *Sylwetki biskupów łuckich*, Biały Dunajec–Ostróg 2001).

² B. K u m o r, *Projektowanie reorganizacji Kościoła w Rzeczypospolitej obojga Narodów z 1790 r.*, w: *Ecclesia Posnaniensis opuscula Mariano Banaszak septuagenario dedicata*, Poznań 1998, s. 109.

³ Zob. *Elenchus omnium ecclesiarum et universi cleri dioecesium Luceoriensis et Żytomiriensis nec non Camenecensis anno Domini 1918*, Żytomiriae [b.r.].

⁴ Zob. *Materiały do dziejów diecezji łuckiej. Relacje o stanie dekanatów i parafii 1941-1944*, oprac. M. Dębowska, Biały Dunajec–Lublin–Łuck–Ostróg 2005. Skalę zbrodni nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej dokumentuje monumentalne dzieło: W. S i e m a s z k o, E. S i e m a s z k o, *Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej Wołynia 1939-1945*, t. I-II, Warszawa 2000.

⁵ 1 września 2006 r. w ramach reorganizacji KUL ośrodek przekształcono w instytut.

Tom I (wydany w 2004 r.) sporządzono na podstawie m.in. ksiąg metrykalnych pochodzących z 22 parafii: Annowola, Berezne, Binduga, Drużkopol, Jałowicze, Kalinówka, Katerburg, Kołki, Kowel, Ludwipol, Łuck-katedra, Łuck-garnizon, Maciejów, Nieświcz, Ostróg, Poddębce, Stara Huta, Szpanów, Torczyn, Włodzimierz-fara, Włodzimierz-kościół pojezuicki, Zaturce.

W 2005 r. ukazał się tom II opracowany na bazie 6 ksiąg pochodzących z dwóch parafii (Boremel i Łuck-katedra) oraz skorowidzów obejmujących parafie: Łuck, Hołoby, Jałowicze, Kisielin, Mielnica, Nabruska, Sokul, Wiszenki. W tomie tym umieszczono również wypisy dotyczące chrztów i ślubów z 14 parafii wołyńskich: Derażne, Hołoby, Jałowicze, Kisielin, Kołki, Koniuchy, Kowel, Łokacze, Sokul, Torczyn, Wiszenki, Wiśniowiec, Zaturce, Złoczówka.

Tom III, który ukazał się drukiem w 2006 r., zawiera obszerny skorowidz parafii łuckich oraz wypisy danych personalnych z zachowanych luźnych kartek dotyczących parafii Horochów i Włodzimierz. Dopełnieniem tegoż tomu są „Akta luźne”, gdzie autor zestawiał dane osobowe z zachowanych dokumentów, głównie pism kierowanych do proboszczów parafii katedralnej w Łucku i parafii w Kołkach przez Sekcję Archiwalną i Sekcję V Statystyczną łuckiej Kurii Biskupiej.

W roku bieżącym pojawił się na rynku księgarskim IV tom prezentowanej publikacji. Umieszczono w nim dane biograficzne osób z następujących parafii: Aleksandria, Berezne, Binduga, Dubno, Horochów, Jałowicze, Kazimirka, Kołki, Korytnica, Krupiec, Łysin, Międzyrzec Korecki, Młynów, Nieświcz, Niewirków, Ołyka, Ptycza, Radziwiłłów, Równe, Skurcze, Stepań, Szpanów, Tajkury, Targowica, Tuczyn, Zaturce, Złoczówka.

Prezentowana publikacja jest cenną pomocą do badań nad dziejami rodów wołyńskich, których członkowie rozsiani są po całym świecie. Należałoby również rozważyć jej publikację w wersji elektronicznej bazy danych, co niewątpliwie ułatwiłoby poszukiwania. Wyrazy uznania należą się autorowi, który udostępnił badaczom wyniki swej benedyktyńskiej pracy. Należy mieć nadzieję, że będzie on kontynuował swe dzieło.

Ks. Sławomir Zych

Mirosław U s t r z y c k i, *Ziemiańscy na Kresach 1864-1914. Świat wartości i postaw*, Kraków: Wydawnictwo Arcana 2006, ss. 406.

Upadek peerelowskiego tabu dotyczącego możliwości oficjalnego wyrażania pamięci wobec ziemiaństwa i Kresów zaowocował wzmożonym zainteresowaniem badawczym w zakresie tej tematyki¹. Jako pierwsi polskim ziemianom kresowym

---

¹ Badania nad polskim ziemiaństwem zapoczątkowała J. Leskiewiczowa w latach osiem-